

PREDPISOVANJE ZDRAVIL ZA ZDRAVLJENJE DUŠEVNIH IN VEDENJSKIH MOTENJ ZAPOSLENIM V ZDRAVSTVU V OBDOBJU OD 2015 DO 2020

DARJA KOROŠEC, DOMINIKA VRBNJAK, GREGOR ŠTIGLIC

Univerza v Mariboru, Fakulteta za zdravstvene vede, Maribor, Slovenija
darja.korosec@student.um.si, dominika.vrbnjak@um.si, gregor.stiglic@um.si

Povzetek Zdravstveni delavci so še posebej izpostavljeni pojavnosti duševnih bolezni, ki so zadnja leta v porastu. Duševne bolezni so povezane s porabo zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj. V retrospektivni opazovalni raziskavi smo analizirali podatke o porabi zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj (anksiolitikov, antipsihotikov, antidepresivov) pri vseh zdravstvenih delavcih zaposlenih v Sloveniji v obdobju od leta 2015 do vključno leta 2020. Največjo porabo zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj v obdobju od 2015 do 2020 je bilo možno zaznati v skupini zdravnikov in farmacevtov. Največji delež predpisanih receptov je v omenjenem obdobju pripadel antidepresivom, kjer je bilo največje število izdanih receptov predpisanih zdravstvenim tehnikom, temu sledijo zdravniki in medicinske sestre. Predpisovanje zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj je v obdobju od 2015 do 2020 v porastu. Duševno zdravje je pomembno za vsakega posameznika in družbo. Pomembna sistemska ureditev učinkovitih preventivnih programov in programov za zagotavljanje pomoči osebam, ki jo potrebujejo, še posebej zdravstvenim delavcem, ki so s svojim delovanjem pomemben dejavnik pri ohranjanju in povrnitvi zdravja v družbi.

Ključne besede:

zdravstveni delavci, duševno zdravje, COVID-19, zdravila za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj

PREScribing MEDICATION FOR THE TREATMENT OF MENTAL AND BEHAVIORAL DISORDERS TO HEALTHCARE WORKERS IN THE PERIOD FROM 2015 TO 2020

DARJA KOROŠEC, DOMINIKA VRBNJAK, GREGOR ŠTIGLIC

University of Maribor, Faculty of Health Sciences, Maribor, Slovenia
darja.korosec@student.um.si, dominika.vrbnjak@um.si, gregor.stiglic@um.si

Abstract Health workers are particularly exposed to the incidence of mental disorders, which have been on the rise in recent years. Mental disorders are associated with the use of medication to treat mental and behavioral disorders. In a retrospective observational study, we analyzed data on the consumption of medications for treating mental and behavioral disorders (anxiolytics, antipsychotics, antidepressants) among all healthcare workers employed in Slovenia from 2015 to 2020. The most prescriptions for mental and behavioral disorders medications were recorded in groups of medical doctors and pharmacists. Most prescriptions were issued for antidepressants during the mentioned period. In the years from 2015 to the end of 2020, the highest number of prescriptions for antidepressants were issued by health technicians, followed by medical doctors and nursing. The prescription of medications for treating mental and behavioral disorders was on the rise from 2015 to 2020. Mental health is important for every individual and society; therefore, it is important to systematize effective preventive programs and programs to help people who need it, especially health workers, since their work represents an important factor in maintaining health in society.

Keywords:

healthcare
professionals,
mental
health,
COVID-19,
medication for
mental and
behavioral disorder

1 Uvod

Duševne bolezni, imenovane tudi motnje duševnega zdravja, se nanašajo na širok spekter duševnih zdravstvenih stanj – motenj, ki vplivajo na razpoloženje, razmišljanje in vedenje (Mayo Clinic, 2019). Prisotnost duševnih motenj je običajno povezana s porabo zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj, ki delujejo na živčevje (Eiring, et al., 2015). Zdravila z delovanjem na živčevje po mednarodni klasifikaciji razvrščamo v več skupin: antipsihotiki (zdravila za zdravljenje psihotičnih motenj) in anksiolitiki (zdravila za zdravljenje tesnob) sodijo v skupino psiholeptikov, medtem ko antidepresivi (zdravila za zdravljenje depresije) sodijo v skupino psihoanaleptikov (Kostnapfel & Korošec, 2021).

Pojav psihološkega stresa na delovnih mestih v zdravstvu je zadnja leta v porastu (Moss, et al., 2016), zato so zdravstveni delavci še posebej izpostavljeni pojavnosti duševnih motenj. V pojav duševnih bolezni na delovnem mestu lahko vodijo tudi preobremenjenost na delovnih mestih, nezadovoljstvo pri delu, upad delovne motivacije in stres na delovnem mestu. Izrazit porast pojavnosti duševnih motenj med zdravstvenimi delavci kot so depresija in tesnoba, pa je sprožila epidemija COVID-19 (Salopek-Žiha, et al. 2020). Posledično je bila ugotovljena tudi rast porabe zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj. Na primer, v Španiji ugotavljajo, da je izmed 1548 anketiranih medicinskih sester, kar 521 (34 %) uporabljalo anksiolitike (Martos Martínez, et al., 2021).

Namen raziskave je bil preučiti trend predpisovanja zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj od leta 2015 do vključno leta 2020 med zdravstvenimi delavci zaposlenimi v Sloveniji. Podatki o predpisovanju zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj so bili tako uporabljeni kot posredni kazalnik duševnega zdravja zaposlenih. Po naših podatkih podobna raziskava v Sloveniji še ni bila izvedena, zato smo želeli oceniti stanje porabe omenjenih zdravil med različnimi skupinami zdravstvenih delavcev v Sloveniji.

2 Metode

Podatke za retrospektivno opazovalno analizo smo pridobili iz nacionalnih podatkovnih zbirk Nacionalnega inštituta za javno zdravje. V okviru podatkovne

Zbirke izdanih zdravil na recept smo pridobili podatke o tednu, mesecu in letu izdaje zdravila za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj na zeleni ali beli recept vsem zdravstvenim delavcem glede na spol, letnico rojstva ter regijo zaposlitve. Zdravila so razvrščena glede na ATC klasifikacijo 3. nivoja (terapevtsko-farmakološka podskupina): antipsihotiki N05A, anksiolitiki N05B in antidepresivi N06A. Podatkovno zbirko smo nato v programu IBM SPSS 28.0 združili s podatkovno zbirko Registra izvajalcev zdravstvene dejavnosti in delavcev v zdravstvu, ki vsebuje podatke vseh izvajalcev zdravstvenih dejavnosti in njihovih lokacijah, na katerih se opravlja zdravstvena dejavnost. Za izvajanje raziskave smo pridobili soglasje Komisije Republike Slovenije za medicinsko etiko.

2.1 Raziskovalni vzorec

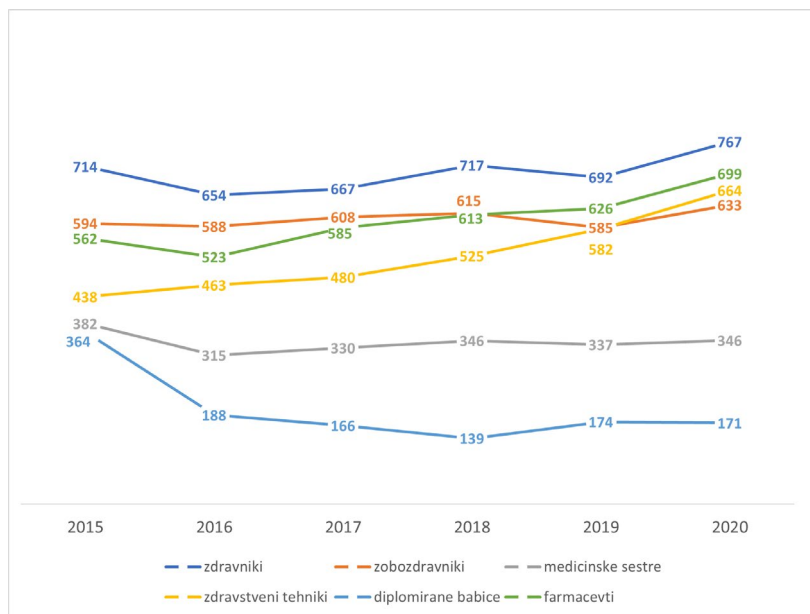
Raziskovalni vzorec predstavljajo vsi zdravstveni delavci zaposleni v Sloveniji od začetka leta 2015 do konca leta 2020. V Sloveniji je bilo ob koncu leta 2020 skupaj zaposlenih več kot 32.000 zdravstvenih delavcev: 6.944 zdravnikov (zdravniki in zdravniki specialisti), 1.570 zobozdravnikov, 9.043 medicinskih sester (višje medicinske sestre, diplomirane medicinske sestre in magistrice zdravstvene nege), 12.959 zdravstvenih tehnikov (tehniki zdravstvene nege in babice s srednješolsko izobrazbo), 315 diplomiranih babic in 1.557 farmacevtov (Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2021).

2.2 Obdelava podatkov

Zbrane podatke smo analizirali s pomočjo programske opreme IBM SPSS 28.0. Analizirali smo sledeče statistične spremenljivke: spol zdravstvenega delavca, leto rojstva zdravstvenega delavca, regija zaposlitve zdravstvenega delavca, leto, mesec in teden izdaje recepta za zdravilo za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj, anatomsko-terapevtsko-kemična (ATC) koda zdravila in poklic zdravstvenega delavca. Za potrebe normalizacije podatkov na število zaposlenih v posameznih skupini zdravstvenih delavcev so bili pridobljeni tudi podatki o številu zaposlenih v posameznem letu. Analiza in anonimizacija podatkov sta bili opravljeni v varni sobi Nacionalnega inštituta za javno zdravje Republike Slovenije v mesecu juniju 2022.

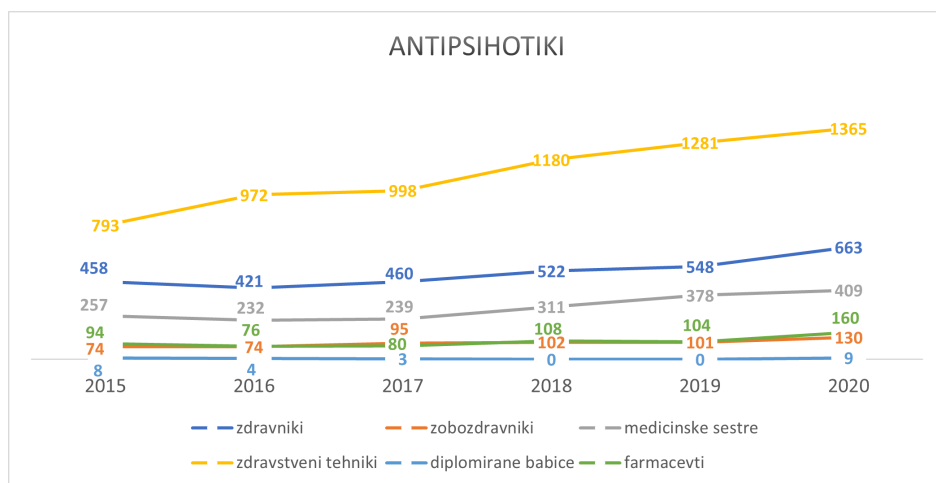
3 Rezultati

V spodnjem grafu smo prikazali trend predpisanih receptov zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj, od leta 2015 do vključno leta 2020, zdravstvenim delavcem po poklicnih skupinah. Podatke smo normalizirali na 1000 zaposlenih v posamezni poklicni skupini. Največ receptov zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj je bilo v omenjenem obdobju predpisanih zdravnikom (od 654 do 767 receptov/1000 zaposlenih) in farmacevtom (od 523 do 699 receptov/1000 zaposlenih). Trend predpisovanja zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj je v največjem porastu pri zdravstvenih tehnikih (od 438 do 664 receptov/1000 zaposlenih). Trend pri medicinskih sestrah in diplomiranih babicah pa je v nasprotju z ostalimi poklicnimi skupinami, saj podatki kažejo na izrazit padec števila receptov/1000 zaposlenih v letu 2015. Diplomiranim babicam je v analiziranih letih bilo predpisanih od 139 do 364 receptov/1000 zaposlenih, medicinskim sestram pa od 315 do 382 receptov/1000 zaposlenih.

Graf 1: Število predpisanih receptov zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj zdravstvenim delavcem (na 1000 zaposlenih)

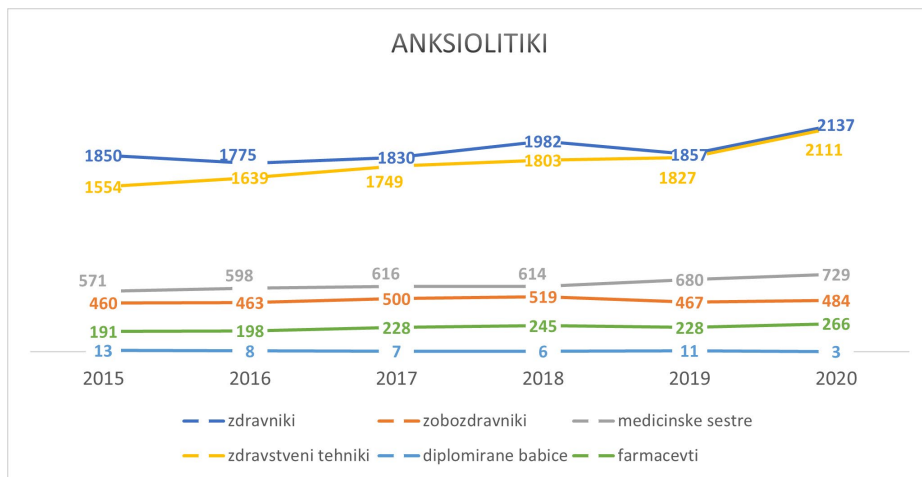
V obdobju od 2015 do 2020 je bilo največ receptov za antipsihotike (N05A) predpisanih zdravstvenim tehnikom, skupno kar 6.589 receptov. Temu sledijo zdravniki, katerim je bilo skupno predpisanih 3.072 receptov za antipsihotike (N05A) in medicinske sestre, katerim je bilo predpisanih 1.826 receptov. Najmanj receptov za antipsihotike (N05A) je bilo predpisanih diplomiranim babicam (24 receptov), zobozdravnikom (576 receptov) in farmacevtom (622 receptov). V analiziranem obdobju je največji porast predpisanih antipsihotikov (N05A) zaznati pri zobozdravnikih (76 %), kjer se je število zaposlenih v enakem obdobju povečalo za 113 %. Temu sledijo zdravstveni tehniki (72 %), kjer se je število zaposlenih povečalo za 100 %, farmacevti (70 %), kjer je zaznati porast števila zaposlenih za 120 % in medicinske sestre (59 %), katerih število se je v enakem obdobju povečalo za 168 %.

Graf 2: Število predpisanih receptov za antipsihotike (N05A)

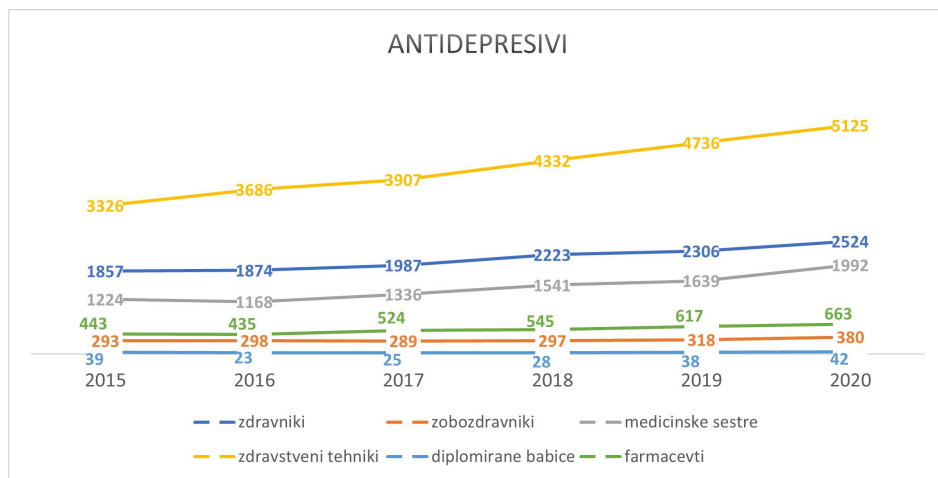
Spodnji graf prikazuje trend predpisovanja zdravil anksiolitikov (N05B) za obdobje od leta 2015 do vključno leta 2020 za zdravstvene delavce. Največ anksiolitikov (N05B) je bilo skupno v omenjenih letih predpisanih zdravnikom (11.431 receptov), temu sledijo zdravstveni tehniki (10.683 receptov). Nižje vrednosti predpisanih receptov v omenjenih letih pa so bile pri medicinskih sestrah (3.808 receptov), zobozdravnikih (2.893 receptov), farmacevtih (1.356 receptov) in diplomiranih babicah (48 receptov). Predpisovanje anksiolitikov (N05A) se je v obdobju 2015-

2020 najbolj povečalo med farmacevti (39 %), zdravstvenimi tehniki (36 %) in medicinskimi sestrami (28 %).

Graf 3: Število predpisanih receptov za anksiolitike (N05B)

V letih od 2015 do konca leta 2020 je bilo največje število predpisanih receptov za antidepresive (N06A) predpisanih zdravstvenim tehnikom (25.112 receptov), temu sledijo zdravniki (12.771 receptov) in medicinske sestre (8.900 receptov). Farmaceutom je bilo v omenjenem obdobju predpisanih 3.227 receptov, zobozdravnikom pa 1.875 receptov. Diplomiranim babicam je bilo predpisanih najmanj receptov za antidepresive (N06A) in sicer 195 receptov. Največji porast predpisovanja antidepresivov (N06A) v obdobju 2015-2020 smo zaznali med medicinskimi sestrami (63 %), zdravstvenimi tehnikami (54 %) in farmacevti (50 %).

Graf 4: Število predpisanih receptov za antidepresive (N06A)

4 Razprava in sklep

Zdravstveni delavci so ob običajnih delovnih pogojih izpostavljeni tveganju za pojav depresije, stresa, tesnobe, preobremenjenosti in nespčnosti. Psihološki stres se razvije, kadar zunanje zahteve presegajo posameznikove zmožnosti za prilagoditve. Stres lahko posamezniku pomaga, da se bolje osredotoči na delo, vendar pa kronični stres povzroča občutke pritiska in preobremenjenosti (Moss, et al., 2016). Nepričakovan porast fizičnega in psihičnega stresa med zdravstvenimi delavci je sprožil pojav novega koronavirusa (Huo, et al., 2021), katerega prvo okužbo smo v Sloveniji potrdili 4. marca leta 2020 (Vlada Republike Slovenije, 2020). V raziskavi ugotavljamo, da se je število predpisanih receptov za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj zdravstvenim delavcem iz leta 2019 do leta 2020 povečalo za 14 % pri zdravstvenih tehnikih, 12 % pri farmacevtih, 11 % pri zdravnikih 8 % pri zobozdravnikih in 3 % pri medicinskih sestrah. Pri diplomiranih babicah se je število predpisanih receptov zmanjšalo za 1 %. V Sloveniji so ugotavljali porabo zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj pri splošni populaciji med leti 2018 in 2019 ter jo primerjali s podatki do meseca maja 2020. Ugotavljajo, da je predpisovanje omenjenih zdravil močno naraslo v maju 2020, saj je takrat število oseb, ki so prejele recept za antipsihotike naraslo za 29 %, anksiolitike za 12 % in antidepresive za 39 % (Kostnapfel & Korošec, 2021). Porast zdravil navajajo avtorji

Giardino, et al. (2020) v raziskavi izvedeni v Argentini, kjer ugotavljajo, da je v času družbene izolacije izmed 1.059 anketiranih 361 (34 %) zdravstvenih delavcev uporabljalo zdravila za spanje, medtem ko je v času pred družbeno izolacijo omenjena zdravila uporabljalo le 100 (9 %) zdravstvenih delavcev.

V letu 2019 je bilo zdravstvenim delavcem skupno izdanih 2.412 receptov za antipsihotike (N05A), medtem, ko je v letu 2020 število narastlo za 322 receptov (skupno 2.736 izdanih receptov). Trend predpisovanja antipsihotikov (N05A) postopoma narašča od leta 2015. Večji porast predpisovanja se pojavi pri anksiolitikih (N05B), pri poklicnih skupinah zdravniki, zdravstveni tehniki in farmacevti, kjer med letoma 2019 in 2020 beležimo porast predpisovanja zdravil pri farmacevtskih za 17 %, pri zdravstvenih tehnikah za 15 %, prav tako pri zdravnikih za 15 %. Porast predpisovanja omenjenih zdravil lahko pripisujemo povečevanju pojavnosti anksioznih motenj, ki so se močno povečala v prejšnjem stoletju. Anksioznim motnjam so posebej izpostavljeni zdravstveni delavci, ki so izpostavljeni pretiranemu stresu, preobremenjenosti, nezadovoljstvu na delovnem mestu ali v družini (da Silva, et al., 2020). Porast predpisovanja anksiolitikov (N05B) zaznavajo tudi v slovenski raziskavi, kjer so ugotavljali število izdanih receptov pri splošni populaciji. Vsaj en recept za anksiolitike (N05B) je marca in aprila 2020 prejelo 1,6 % populacije vsak mesec, kar je 8 % več kot v enakih mesecih leta 2019 (Kostnapfel & Korošec, 2021). V raziskavi izvedeni na Portugalskem so analizirali trend predpisovanja anksiolitikov, pomirjeval in hipnotikov od januarja 2018 do marca 2021 pri splošni populaciji. Ugotavljajo močan upad na začetku pandemije, razen v obdobju od marca 2020 do marca 2021, kjer ugotavljajo trend naraščanja predpisovanja zdravil (Estrela, et al., 2022). V raziskavi mešanih metod izvedeni v Združenem Kraljestvu, kjer so vključili 897 izvajalcev zdravstvene nege ugotavljajo, da jih je 333 (43 %) zaznalo negativen vpliv pandemije na njihovo duševno zdravje (Foye, et al., 2021), kar pojasnjuje porast predpisovanja zdravil v obdobju od 2020 do 2021.

Ugotavljamo, da je trend predpisovanja antidepressivov (N06A) od leta 2015 do leta 2020 najbolj v porastu med medicinskimi sestrami ter zdravstvenimi tehnikami, saj je v omenjenem obdobju število izdanih receptov narastlo za 63 % in 54 %. Omenjeno je lahko povezano z visoko stopnjo delovnega stresa, ki ga raziskovalci ugotavljajo med medicinskimi sestrami in zdravstvenimi tehnikami ter je povezan s pojavom

depresije (Gherardi-Donato, et al., 2015). Depresija je bolezen sodobne družbe, ki mnogokrat prizadene zdravstvene delavce, ki se pogosto srečujejo s trpljenjem sočloveka (Macedo, et al., 2021). V obdobju med 2019 in 2020 podatki kažejo največji porast v predpisovanju antidepresivov (N06A) pri medicinskih sestrah (21 %), ki jim sledijo zobozdravniki (19 %). Podobne rezultate ugotavljajo v slovenski raziskavi pri splošni populaciji, kjer navajajo, da je bilo v prvi polovici leta 2020 predpisanih za 14 % več antidepresivov kot v enakem obdobju leta 2019 (Kostnapfel & Korošec, 2021).

Omejitev raziskave predstavlja manjši raziskovalni vzorec pri diplomiranih babicah (315 diplomiranih babic zaposlenih v Sloveniji), zaradi česar je tudi število predpisanih zdravil nižje ter je varianca v rezultatih višja. Poleg tega, kot omejitev raziskave izpostavljam tudi analizo podatkov o številu zaposlenih zdravstvenih delavcev v Sloveniji po letih, saj nismo uspeli pridobiti omenjenih podatkov po mesecih ali tednih. Podatki o številu zaposlenih po mesecih ali tednih bi omogočili analizo z večjo natančnostjo, saj bi trende predpisovanja zdravil pokazali po mesecih ali tednih.

Zdravstveni delavci so zaradi narave dela, kot je izmensko delo in delo z bolnimi ljudmi, še posebej izpostavljeni stresu in dejavnikom tveganja za pojav duševnih motenj. Pojav koronavirusne bolezni (COVID-19) je tveganje za pojav duševnih motenj še poglobil. Raziskave kažejo na porast pojava tesnobe, depresije in ostalih duševnih motenj pri zdravstvenih delavcih. Trend predpisovanja zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj je v obdobju od 2015 do 2020 v porastu, zato je pomembna sistemska ureditev učinkovitih preventivnih programov na področju duševnega zdravja in programov za zagotavljanje pomoči osebam, ki jo potrebujejo. Med preventivne programe in aktivnosti na delovnem mestu tako sodijo sledeči elementi: priprava načrta promocije zdravja na delovnem mestu s poudarkom na duševnem zdravju, ustanovitev t.i. zdravstvenih krožkov, kjer se zaposleni odkrito pogovorijo in odkrivajo težave, anketiranje zaposlenih z anonimnimi vprašalniki, usposabljanje zaposlenih o učinkovitem spoprijemanju s stresom, usposobiti vodstveni kader za prepoznavanje zgodnjih znakov stresa pri zaposlenih (Jeriček Klanšček, et al., 2017). Prav tako bi dodatne kvalitativne raziskave lahko pojasnile razloge za porast predpisanih zdravil za zdravljenje duševnih in vedenjskih motenj med zdravstvenimi delavci.

References

- da Silva, C. J. et al., 2020. Prevalence in the Use of Anxiolytics among Nursing Professionals: An Integrative Review. *International Journal of Psychological Research and Reviews*, 34-34, p. 3.
- Foye, U. et al., 2021. How has COVID-19 affected mental health nurses and the delivery of mental health nursing care in the UK? Results of a mixed-methods study. *Journal of Psychiatric Mental Health Nursing*, 28(2), pp. 126-137.
- Eiring, Ø., Fowels Landmark, B., Aas, E., Salkeld, G., Nylenna, M., & Nytrøen, K. (2015). What matters to patients? A systematic review of preferences for medication-associated outcomes in mental disorders. *BMJ Open*, 1-13.
- Estrela, M. et al., 2022. Prescription of anxiolytics, sedatives, hypnotics and antidepressants in outpatient, universal care during the COVID-19 pandemic in Portugal: A nationwide, interrupted time-series approach. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 76(4), pp. 335-340.
- Giardino, D., Huck-Iriart, C., Riddick, M. & Garay, A., 2020. The endless quarantine: the impact of the COVID-19 outbreak on healthcare workers after three months of mandatory social isolation in Argentina. *Sleep Medicine*, 76, pp. 16-25.
- Gherardi-Donato, E., Cardoso, L., Bastos Teixeira, C., de Souza Pereira, S., & Reisdorfer, E. (2015). Association between depression and work stress in nursing professionals with technical education level 1. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 733-740.
- Huo, L. et al., 2021. *Frontiers in Psychology*. [Online] Available at: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.616369/full> [Accessed: 25.10.2021].
- Jeriček Klanšček, H., Hribar, K., Bajt, M., 2017. Skrb za duševno zdravje tudi na delovnem mestu. Ljubljana, Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Kostnapfel, T. & Korošec, A., 2021. Vpliv epidemije COVID-19 v letu 2020 na predpisovanje zdravil za duševne motnje. Ljubljana, Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Macedo, A. et al., 2021. Use of antidepressants in the clinical nursing team: a prospective transversal observational study. *Journal of Medical and Health Sciences*, 2(5), pp. 1-8.
- Martos Martínez, Á. et al., 2021. Anxiolytic and Antidepressant Use and Burnout: Optimism as a Mediator in Spanish Nurses. *Journal of Clinical Medicine*, 10(24), p. 5741.
- Mayo Clinic, 2019. Mental illness. [Online] Available at: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/mental-illness/symptoms-causes/syc-20374968> [Accessed 15.11.2022].
- Moss, M. et al., 2016. An Official Critical Care Societies Collaborative Statement: Burnout Syndrome in Critical Care Health Care Professionals: A Call for Action. *American Journal of Critical Care*, 25(4), pp. 368-376.
- Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2021. Prva objava: Izvajalci zdravstvene dejavnosti 2020. [Online] Available at: <https://www.nijz.si/sl/podatki/prva-objava-izvajalci-zdravstvene-dejavnosti-2020> [Accessed 8.10.2022].
- Salopek-Žiha, D., Hlavati, M., Gvozdanovi, Z. & Gaši, M., 2020. Differences in distress and coping with the covid-19 stressor in nurses and physicians. *Psychiatria Danubina*, 32(2), pp. 287-293.
- Vlada Republike Slovenije, 2020. Vlada Republike Slovenije. [Online] Available at: <https://www.gov.si teme/koronavirus-sars-cov-2/> [Accessed 25.10.2022].

